

Grzegorz Jędrejek

Rozliczanie wydatków i nakładów w postępowaniu w sprawach o podział majątku wspólnego małżonków

Zeszyty Prawnicze 9/2, 147-161

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GRZEGORZ JĘDREJEK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ROZLICZANIE WYDATKÓW I NAKŁADÓW W POSTĘPOWANIU O PODZIAŁ MAJĄTKU WSPÓLNEGO MAŁŻONKÓW

I. UWAGI WSTĘPNE

Problematyka rozliczeń wydatków i nakładów między majątkami małżonków w toku postępowania o podział majątku wspólnego, mimo bogatego orzecznictwa jak i licznych wypowiedzi doktryny, może budzić kontrowersje. Artykuł składa się z czterech części. W pierwszej z nich przedstawiono brzmienie przepisów k.r.o. i k.p.c. odnoszących się do przedmiotowego zagadnienia. Część druga zawiera omówienie poglądów orzecznictwa jak i doktryny dotyczących rozliczenia wydatków i nakładów w toku postępowania o podział majątku wspólnego małżonków. Część trzecia wskazuje na wynikające z orzecznictwa SN wątpliwości co do orzekania sądu „z urzędu” o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków¹. W części czwartej zasygnalizowano, iż dominujący pogląd zgodnie, z którym rozliczenie nakładów i wydatków z majątków osobistych na

¹ Nowelizacja k.r.o. z dnia 17 czerwca 2004 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1691) zastąpiła pojęcie „majątek odrębny” pojęciem „majątek osobisty”. W artykule oba pojęcia używane są zamiennie.

majątek wspólny następuje wyłącznie na wniosek małżonka, może zostać zakwestionowany².

II. REGULACJA PRAWNA

Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej odbywa się w trybie nieprocesowym (art. 566-567 k.p.c.)³. Zgodnie z art. 567 § 1 k.p.c.: „W postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd rozstrzyga także o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym oraz o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego lub odwrotnie podlegają zwrotowi.

§ 2. W razie sporu co do ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym sąd może w tym przedmiocie orzec postanowieniem wstępnym.

§ 3. Do postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami, a zwłaszcza do odrębnego postępowania w sprawach wymienionych w paragrafie pierwszym stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku”.

A zatem na podstawie przepisu art. 567 § 3 k.p.c. odpowiednie zastosowanie do podziału majątku wspólnego małżonków będą miały

² Nie budzi natomiast wątpliwości, z uwagi na brzmienie art. 45 k.r.o. oraz art. 567 § 1 k.p.c., że w toku postępowania o podział majątku wspólnego sąd tak z urzędu jak i na wniosek nie orzeka jakie wydatki z majątku osobistego jednego z małżonków na rzecz majątku osobistego drugiego z nich podlegają zwrotowi. Zgodnie z ogólną zasadą wypowiedzianą w art. 13 § 1 k.p.c. sprawy, w których chodzi o wymienione rozstrzygnięcie są rozpoznawane w procesie (Postanowienie SN z dnia 9 stycznia 1984 r., III CRN 315/83. Takie też stanowisko zajął SN w postanowieniu z dnia 3 kwietnia 1970 r., III CRN 90/70, «OSNPG» 1970 nr 11-12, poz. 61). Odmienne stanowisko zajął SN w kwestii rozliczeń nakładów między majątkami odrębnymi w uchwale z 16 grudnia 1980 r., III CZP 46/80, «OSNC» 1981 nr 11, poz. 206).

³ Podział majątku wspólnego małżonków może również przeprowadzić sąd rozwodowy na wniosek jednego z małżonków, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu (art. 58 § 3 k.r.o.). Por. szerzej, T. SOKOŁOWSKI, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2008, s. 189 i n.

przepisy zawarte w art. 680-689 k.p.c. Art. 688 k.p.c. zawiera z kolei odesłanie do odpowiedniego stosowania do działu spadku przepisów dotyczących zniesienia współwłasności, a w szczególności art. 618 § 2 i 3.

A zatem tak w przypadku przepisów materialnoprawnych jak i formalnych dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków ustawodawca stosuje tzw. podwójne odesłanie⁴.

Problematyki zwrotu nakładów i wydatków w toku postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności dotyczy art. 45 k.r.o., zgodnie z którym: „§ 1. Każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny. Nie można żądać zwrotu wydatków i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności.

§ 2. Zwrotu dokonuje się przy podziale majątku wspólnego, jednakże sąd może nakazać wcześniejszy zwrot, jeżeli wymaga tego dobro rodziny.

§ 3. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy dług jednego z małżonków został zaspokojony z majątku wspólnego”.

Artykuł 45 k.r.o. obecne brzmienie uzyskał dzięki ustawie z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691), która weszła w życie 20 stycznia 2005 r. Zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 3 tej ustawy przepisy dotychczasowe stosuje się między innymi do zwrotu nakładów, jeżeli wspólność ustawowa ustała przed dniem wejścia jej w życie.

Nowelizacja k.r.o. z dnia 17 czerwca 2004 r. podzieliła dotychczasowy § 1 art. 45 k.r.o. na §§ 1 -2 . Ustawodawca wyłączył obowiązek zwrotu wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód, które przynależą do majątków osobistych małżonków. Ponadto małżonek nie można żądać zwrotu wydatków

⁴ Por. T. SMYCZYŃSKI, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 160.

i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności.

Pojęcie wydatków i nakładów, o których mowa w art. 45 k.r.o. zdefiniował SN w uzasadnieniu uchwały z 15 września 2004 r. (III CZP 46/04, «OSNC» 2005 nr 9, poz. 152) stwierdzając, że obejmują one „wszystkie przysporzenia na rzecz jednej masy majątkowej, dokonane z uszczerbkiem dla drugiej masy majątkowej”.

II. STANOWISKO ORZECZNICTWA I DOKTRYNY

Pogląd o obowiązkowym ustaleniu przez sąd nakładów i wydatków z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków popiera SN.

W uzasadnieniu postanowienia z dnia 18 października 2002 r. (V CZ 129/02) SN stwierdził, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności „skład i wartość majątku wspólnego byłych małżonków ustala z urzędu sąd”.

W postanowieniu z dnia 25 stycznia 2000 r. (I CKN 376/98, «Lex» Nr 50860) SN wskazując, że zwrot nakładów i wydatków, o których mowa w art. 45 § 1 k.r.o., następuje z reguły w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków (art. 567 § 1 k.p.c.), zaaprobował „własne ustalenia” Sądu Wojewódzkiego co do rozstrzygnięcia o wysokości nakładów z majątku wspólnego na majątek odrębny uczestnika postępowania.

Powyższy pogląd podzielił również SN w uchwale z dnia 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07, której teza ma brzmienie: „W sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd ustala wartość nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków bez względu na inicjatywę dowodową uczestników postępowania”. Zdaniem SN: „Na to, że o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty sąd orzeka bez osobnego wniosku, wskazuje natomiast art. 45 § 1 k.r.o., według którego każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty i może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swego majątku osobistego na majątek wspólny. Z przeciwstawienia

„powinności zwrotu” z „możliwością żądania zwrotu” wynika, że o ile w drugim wypadku zwrot jest uzależniony od zgłoszenia żądania (wniosku), o tyle w pierwszym wypadku jest on obowiązkiem małżonka, którego realizacja nie wymaga inicjatywy żadnego z małżonków”.

W powyższej uchwale SN przyjął zatem dominujący w dotychczasowym orzecznictwie pogląd, zgodnie z którym o zwrocie wydatków i nakładów z majątku odrębnego na majątek wspólny orzeka sąd wyłącznie na wniosek, a nie z urzędu, gdyż roszczenia te nie wchodzą w skład majątku wspólnego małżonków (zob. postanowienie SN z dnia 16 października 1997 r. (II CKN 395/97, «Lex» Nr 50532; postanowienie SN z 27 I 1970 r., III CRN 527/69, «OSNCP» 1970, nr 9, poz. 164). Odmienne stanowisko, jak się wydaje, wyraził SN w uchwale z dnia 2 marca 1972 r. (III CZP 100/71, «OSNC» 1972 nr 7-8, poz. 129) stwierdzając, iż: „nie jest możliwe dokonanie działu spadku dopóty, dopóki we właściwym trybie nie zostanie przesądzona kwestia ewentualnych nierównych udziałów w majątku wspólnym oraz kwestia ewentualnych zwrotów z tytułu nakładów, wydatków oraz innych świadczeń z majątku wspólnego na majątek odrębny i odwrotnie”.

W doktrynie wysunięty został pogląd, iż „wszelkich rozliczeń, których podstawę stanowi art. 45 k.r.o., sąd dokonuje w postępowaniu o podział majątku wspólnego tylko na żądanie (wniosek) jednego z małżonków lub jego następców prawnych⁵.

Zdecydowanie przeważa jednak stanowisko, zgodnie z którym sąd orzeka także w razie braku wniosku zainteresowanego, o wydatkach i nakładach z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków⁶.

Zdaniem S. Madaja: „gdy chodzi o wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na majątek odrębny, to sąd uwzględnia je bez osobnego żądania uczestników postępowania, gdyż roszczenia te stanowią majątek wspólny, a zatem podlegają podziałowi”⁷.

⁵ M. SYCHOWICZ, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. PIASECKIEGO, Warszawa 2006, s. 244; E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2006, s. 179.

⁶ J. PIETRZYKOWSKI, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. PIETRZYKOWSKIEGO, Warszawa 2003, s. 449.

⁷ S. MADAJ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978, s. 131.

Poza zakresem rozważań pozostaje pytanie, czy małżonkowi w związku z podziałem przysługuje kilka, czy też jedno prawo podmiotowe, związane z podziałem majątku wspólnego. Wydaje się, że istnieje jedno prawo, w skład którego wchodzi roszczenia, w tym roszczenie o zwrot nakładów i wydatków poczynionych z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków. Prawo to ma charakter wierzytelności. Takie też stanowisko zajmuje M. Sychowicz, którego zdaniem „Podlegające zwrotowi wydatki i nakłady z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków stanowią wierzytelność wchodzącą w skład majątku wspólnego”⁸. Według E. Skowrońskiej-Bocian: „Wydatki i nakłady z majątku wspólnego na majątek osobisty powiększają wartość podlegających podziałowi aktywów majątku wspólnego”⁹. M. Sychowicz wskazuje jednak na inną koncepcję, zgodnie z którą zwrot nakładów i wydatków dokonuje się w ramach wzajemnych rozliczeń przewidzianych w art. 45 k.r.o., a tym samym małżonek, na rzecz majątku którego dokonane zostały nakłady winien zostać zobowiązany do zapłaty na rzecz współmałżonka części ich wartości, odpowiadającej wielkości udziału współmałżonka w majątku wspólnym¹⁰. W takim przypadku wierzytelność nie wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków¹¹. Wydaje się jednak, że ostatni pogląd sprzeczny jest z brzmieniem art. 45 § 2 k.r.o., który wyłącza dokonanie zwrotu po zakończeniu podziału majątku wspólnego.

Należy zatem uznać, że sąd nie może spełnić obowiązku określenia składu i wartości majątku wspólnego małżonków, który podlega podziałowi bez ustalenia, czy w trakcie trwania wspólności nie zostały dokonane wydatki i nakłady z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków, o których mowa w art. 45 § 1 k.r.o..

Ustawodawca regulując w art. 45 k.r.o. § 1 k.r.o. kwestię zwrotu nakładów między majątkami małżonków wyraźnie odróżnia dwie sytuacje: pierwsza dotyczy nakładów z majątku wspólnego na majątek

⁸ M. SYCHOWICZ, *op. cit.*, s. 239.

⁹ E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *op. cit.*, s. 167.

¹⁰ M. SYCHOWICZ, *op. cit.*, s. 239.

¹¹ *Ibidem*.

osobisty małżonka, a druga nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny. W pierwszym przypadku wydatki i nakłady „powinny być zwrócone”, a w drugim „mogą” zostać zwrócone na żądanie każdego z małżonków. Według A. Zielińskiego nie ma przeszkód do przyjęcia, że w pierwszym przypadku chodzi o zwrot wydatków i nakładów „z urzędu”, a w drugim „na wniosek”¹². Jak podkreśla S. Madaj dochodzenie nakładów i wydatków z majątków osobistych na majątek wspólny małżonków wyłącznie na ich wniosek, a nie „z urzędu” uzasadnione jest tym, że roszczenia małżonków nie wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków¹³.

Tak w orzecznictwie jak i doktrynie przyjęty został pogląd, iż „małżonkowie mogą zgodnie postanowić, że określony wydatek lub nakład zostaje zwolniony od obowiązku zwrotu”¹⁴.

III. ROZLICZENIA WYDATKÓW I NAKŁADÓW Z MAJĄTKU WSPÓLNEGO NA MAJĄTKI OSOBISTE Z MAŁŻONKÓW A PRZEPROWADZENIE POSTĘPOWANIA DOWODOWEGO Z URZĘDU

Na aprobatę zasługuje teza uchwały SN z dnia 21 lutego 2008 r. (III CZP 148/07), zgodnie z którą „W sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd ustala wartość nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków bez względu na inicjatywę dowodową uczestników postępowania”. Pomiędzy tezą a uzasadnieniem istnieje jednak rozbieżność. W uzasadnieniu SN stwierdził m.in., iż „Celem ustalenia, że wydatki i nakłady zostały poczynione oraz jaka jest ich wartość, sąd powinien przeprowadzić dowody z urzędu tylko wówczas, gdy okoliczności sprawy wskazują na poczynienie takich wydatków i nakładów, a nie ma dowodów na tę okoliczność powołanych przez uczestników postępowania i gdy materiał zebrany

¹² Por. A. ZIELIŃSKI, *Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej*, Warszawa 1992, s. 31.

¹³ Zob. S. MADAJ, *op. cit.*, s. 130 i n.

¹⁴ J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 448.

w sprawie wskazuje na istnienie odpowiednich środków dowodowych. Obowiązkiem sądu jest przeciwdziałanie przewlekaniu postępowania (art. 6 k.p.c.), nie ma zatem przeszkód do odpowiedniego stosowania w sprawie o podział majątku wspólnego art. 207 § 3 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Jego stosowanie w tym postępowaniu jest wręcz konieczne, gdy mimo że toczy się przez dłuższy czas, uczestnicy postępowania zgłaszają wciąż nowe twierdzenia, zarzuty i dowody. Rygorem niewykonania zarządzenia przewodniczącego wydanego na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. nie może być jednak odmowa przeprowadzenia dowodu powołanego przez uczestnika postępowania po upływie wyznaczonego terminu, jeżeli jest to dowód dotyczący okoliczności, którą sąd powinien ustalić z urzędu i jest konieczny do ustalenia tej okoliczności¹⁵.

Wydaje się, iż sąd z urzędu winien przeprowadzić postępowanie dowodowe celem ustalenia, że wydatki i nakłady zostały poczynione oraz jaka jest ich wartość, bez względu na inicjatywę dowodową stron. Wyłączone winno być zatem stosowanie art. 207 § 3 k.p.c., zgodnie z którym stroną reprezentowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa przewodniczący może zobowiązać do złożenia w wyznaczonym terminie pisma przygotowawczego, w którym strona jest obowiązana do powołania wszystkich twierdzeń, zarzutów i dowodów pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania.

Przedstawione zagadnienie w istocie sprowadza się do pytania, czy zasada kontradiktoryjności, wprowadzana do polskiej procedury cywilnej w sposób konsekwentny, począwszy od nowelizacji k.p.c. z dnia 1 marca 1996 r.¹⁵, której jednym z wyrazów jest przepis art. 207 § 3 k.p.c., doznaje ograniczenia w toku postępowania o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności majątkowej¹⁶.

¹⁵ Ustawa z dnia 1 marca 1996 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 189), która weszła w życie 1 lipca 1996 r.

¹⁶ Por. E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *op. cit.*, s. 179. W doktrynie podkreśla się, że złożenie odpowiedzi na pozew jest wyrazem zasady kontradiktoryjności (M. JĘDRZEJEWSKA, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, I, pod red. T. ERECIŃSKIEGO, Warszawa 2007, s. 518). Przepis art. 207 § 3 k.p.c. ma na celu „dyscyplinowanie postępowania toczącego się z udziałem

Zasada kontrydiktoryjności, oznacza iż: „przygotowanie, gromadzenie i dostarczenie materiału procesowego należy do stron procesowych, a do sądu należy jedynie ocena tego materiału i wydanie na jego podstawie rozstrzygnięcia”¹⁷. Innymi słowy „sąd rozstrzyga sprawę wyłącznie na podstawie dowodów, przeprowadzonych na wniosek stron procesowych”¹⁸.

profesjonalnych pełnomocników” (A. ZIELIŃSKI, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, I, Warszawa 2006, s. 654 i n.). Obowiązek wniesienia odpowiedzi na pozew w szczególności może powstać „gdy sprawa jest rozrachunkowa, tzn. obejmuje żądanie zasądzenia należności wynikających z wzajemnych stosunków prawnych zachodzących między powodem a pozwanym, w ramach których pozwanemu przysługują również określone roszczenia” (M. JEDRZEJEWSKA, [w:] *Kodeks*, cit. s. 519). Wykładnia przepisu art. 207 § 3 k.p.c. była przedmiotem wypowiedzi SN. W uzasadnieniu wyroku z dnia 14 września 2004 r. (III CK 435/05) SN podkreślił, iż: „Po zmianach kodeksu postępowania cywilnego dokonanych ustawą z dnia 1 marca 1996 r. w sposób znaczący ograniczony został obowiązek sądu działania z urzędu, a uległa wzmocnieniu zasada kontrydiktoryjności. Po dokonanych zmianach w postępowaniu cywilnym to strony obowiązane są przedstawiać sądowi dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne (art. 232 zd. 1 k.p.c.). Od tej zasady przewidziany został wyjątek w zdaniu 2 art. 232 k.p.c., jednak wyjątek ten nie może być interpretowany w taki sposób, że sąd ma wyłączać stronę w wykonaniu ustawowego obowiązku wskazywania dowodów. Szczególnie odnosi się to do sytuacji, w których strona reprezentowana jest przez profesjonalnego pełnomocnika. Już z treści powoływanego w kasacji art. 217 § 1 k.p.c. wynika, że możliwość przytaczania przez stronę okoliczności faktycznych i dowodów aż do zamknięcia rozprawy została ograniczona. Końcowy fragment powołanego przepisu brzmi bowiem „...z zastrzeżeniem niekorzystnych skutków, jakie według przepisów niniejszego kodeksu mogą dla niej wyniknąć z działania na zwłokę lub niezastosowania się do zarządzeń przewodniczącego i postanowień sądu”. Z przywołanym sformułowaniem koresponduje treść § 3 art. 207 k.p.c. (powoływana trafnie przez oba Sądy orzekające), zgodnie z którą stronę reprezentowaną przez adwokata lub radcę prawnego przewodniczący może zobowiązać do złożenia w wyznaczonym terminie pisma przygotowawczego, w którym strona jest zobowiązana do powołania wszystkich twierdzeń, zarzutów i dowodów pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania”.

¹⁷ W. SIEDLECKI, Z. ŚWIEBODA, *Postępowanie cywilne, Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 60.

¹⁸ A. ZIELIŃSKI, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2006, s. 24.

Tak w doktrynie jak i w orzecznictwie jest ona uznawana za podstawową zasadę postępowania cywilnego. Jej założeniem jest „występujący w każdym procesie cywilnym spór o prawo, zakładający istnienie dwóch przeciwstawnych stron procesowych”¹⁹. Wyróżnia się kilka etapów wprowadzenia tej zasady do polskiej procedury. Pierwszy z nich związany był z wejściem w życie nowelizacji k.p.c. z 1 marca 1996 r., w wyniku której skreślony został art. 3 § 2 k.p.c. oraz zmieniona została treść art. 232 k.p.c., który dotyczy prowadzenia postępowania dowodowego przez sąd²⁰. Zgodnie ze skreślonym art. 3 § 2 k.p.c. „Sąd powinien dążyć do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i do wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. Sąd z urzędu może podejmować czynności dopuszczalne według stanu sprawy, jakie uzna za potrzebne do uzupełnienia materiału i dowodów przedstawionych przez strony i uczestników postępowania”. W art. 232 k.p.c. skreślono przepis, zgodnie z którym sąd mógł dla ustalenia koniecznych dowodów zarządzić odpowiednie dochodzenie. Orzecznictwo SN zgodnie przyjmuje, iż od 1 lipca 1996 r., kiedy to weszła nowelizacja k.p.c. z dnia 1 marca 1996 r., nastąpiło zniesienie zasady odpowiedzialności sądu za wynik postępowania dowodowego²¹.

Sprawa o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności rozpoznawana jest w trybie postępowania nieprocesowego. W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że w postępowaniu nieprocesowym zasada kontrydiktoryjności, której wyrazem jest ograniczenie roli sądu w przeprowadzeniu postępowania dowodowego, odgrywa o wiele mniejsze znaczenie niż w procesie. Podkreśla się bowiem, że

¹⁹ J. JODŁOWSKI, Z. RESICH, J. LAPIERRE, T. MISIUK-JODŁOWSKA, K. WEITZ, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2005, s. 143.

²⁰ Por. szerzej, K. KNOPPEK, *Problem dopuszczania przez sąd dowodów z urzędu w postępowaniu cywilnym*, «RPEiS» 69.3 (2007), s. 5 i n.

²¹ Por. wyrok SN z dnia 30 czerwca 2000 r., II UKN 615/99; wyrok SN z dnia 7 października 1998 r., II UKN 244/98; wyrok SN z dnia 17 grudnia 1996 r., I CKU 45/96; wyrok SN z dnia 9 września 1998 r., II UKN 182/98; postanowienie SN z dnia 5 lutego 1997 r., I CKU 81/96; postanowienie SN z dnia 7 grudnia 2000 r., II CKN 1322/00.

w postępowaniu nieprocesowym „ze względu na odmienne funkcje sądu, sąd działa w szerszym zakresie z urzędu, jednakże inicjatywa uczestników w zakresie gromadzenia materiału faktycznego nie jest wyłączona i odgrywa także istotną rolę”²².

Należy pamiętać, iż przepisy k.p.c. regulujące proces, w tym zwłaszcza przepis 232 k.p.c. stosowane są do postępowania nieprocesowego na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., „odpowiednio”. „Odpowiednie” stosowanie wymaga uwzględnienia specyfiki spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Z całą pewnością należy uwzględnić cel tego postępowania jaki stanowi „kompleksowe” rozliczenie kwestii spornych dotyczących podziału majątku wspólnego, które pojawiają się po ustaniu wspólności majątkowej małżonków.

Uzasadniona jest teza, iż „odpowiednie” stosowanie art. 232 k.p.c. w sprawie o podział majątku wspólnego oznacza, iż w ogóle nie jest on stosowany, albowiem sąd z „urzędu” przeprowadza postępowanie dowodowe w celu ustalenia składu oraz wartości majątku wspólnego małżonków.

Brzmienie art. 567 § 1 k.p.c. może nawet wskazywać, iż przepis zawiera „zasadę integralności postanowienia w sprawie o podział majątku wspólnego” na wzór zasady integralności wyroku rozwodowego²³.

²² J. JODŁOWSKI, Z. RESICH, J. LAPIERRE, T. MISIUK-JODŁOWSKA, K. Weitz, *op. cit.*, s. 144.

²³ Powyższa zasada została „sprecyzowana” w uchwale SN z dnia 12 października 1970 r. (III CZP 6/70, OSNC 1971/7 – 8/117), w której SN stwierdził, że sprawa rozwodowa jest sprawą, w której sąd orzeka o całości spraw rodziny. W uzasadnieniu uchwały z dnia 21 października 2005 r. (III CZP 75/05) SN podkreślił, że: „Zasadniczym założeniem modelu procesu rozwodowego, zwłaszcza po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz kodeksu postępowania cywilnego dokonanej ustawą z dnia 19 grudnia 1975 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 45, poz. 234), jest koncentracja w sądzie rozwodowym całokształtu spraw związanych z bieżącym funkcjonowaniem rodziny znajdującej się w sytuacji kryzysowej, czego efektem było wniesienie pozwu o rozwód (separację) oraz unormowanie całokształtu spraw rodziny w wyroku rozwiązującym małżeństwo (orzekającym separację). Wyrazem tej koncentracji są m.in. art. 58 k.r.o. oraz art. 444, 445, 445¹ i 445² k.p.c., a także przepisy o udzieleniu zabezpieczenia – art. 730 i n. k.p.c. (poprzedni art. 443 k.p.c.)”. Zasada integralności wyroku sądu rozwodowego oznacza również, iż „Rozstrzygnięcia wyroku orzekającego rozwód pozostają w ścisłej łączności, która

V. ROZLICZENIA NAKŁADÓW I WYDATKÓW Z MAJĄTKÓW OSOBISTYCH MAŁŻONKÓW NA MAJĄTEK WSPÓLNY

Jak już wskazano tak w doktrynie jak i w orzecznictwie dominuje pogląd, iż sąd orzeka w toku postępowania o podział majątku wspólnego o zwrocie nakładów i wydatków z majątku osobistego na majątek wspólny wyłącznie na wniosek małżonka. Należy jednak podkreślić, iż wykładnia gramatyczna przepisów nie przemawia jednoznacznie za powyższym stanowiskiem. Zgodnie z art. 45 k.r.o.: „§ 1. Każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny. Nie można żądać zwrotu wydatków i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności”.

Z drugiej jednak strony na podstawie art. 567 § 1 k.p.c. „W postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd rozstrzyga także o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym oraz o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego lub odwrotnie podlegają zwrotowi”.

Brzmienie art. 567 § 1 k.p.c. może przemawiać za stanowiskiem, zgodnie z którym tak w przypadku wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty, jak i odwrotnie, sąd orzeka „z urzędu”. Ustawodawca posługuje się zwrotem „rozstrzyga” tak w odniesieniu do jednych jak i drugich wydatków i nakładów.

Należy uznać, że wykładnia gramatyczna art. 45 k.r.o. jak i art. 567 § 1 k.p.c. nie rozstrzyga jednoznacznie odpowiedzi na pytanie,

powoduje, że stanowią one nierozdzielalną całość. W związku z tym, mimo zaskarżenia tylko niektórych rozstrzygnięć – innych niż rozwiązanie małżeństwa – pozostałe, niezaskarżone rozstrzygnięcia, nie mogą się uprawomocnić” (uzasadnieniu uchwały z dnia 17 maja 2007 r., (III CZP 43/07. Por. także A. ZIELIŃSKI, *Granice prawomocności wyroku rozwodowego w wypadku jego zaskarżenia*, «Przegląd Sądowy» 9.5 (1999), s. 42 i n.).

czy w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd z urzędu rozlicza wydatki i nakłady z majątku osobistego małżonka na majątek wspólny. Uzasadnione jest zatem sięgnięcie do wykładni celowościowej. W doktrynie podkreśla się, że „Dyrektywy funkcjonalne odwołują się do założenia, że racjonalny ustawodawca stanowi normy, aby w sposób maksymalnie sprawny realizować uznawane, a zwłaszcza preferowane przez siebie cele i wartości”²⁴.

Nie budzi wątpliwości, że celem art. 45 k.r.o. oraz art. 567 § 1 k.p.c. jest uregulowanie w sposób kompleksowy zagadnień związanych z podziałem majątku wspólnego małżonków²⁵. Brak rozliczenia wydatków i nakładów w postanowieniu działowym uniemożliwia ich dochodzenie w przyszłym postępowaniu. Powyższe twierdzenie znajduje swoje oparcie w brzmieniu art. 45 § 2 k.r.o., zgodnie z którym: „Zwrotu dokonuje się przy podziale majątku wspólnego, jednakże sąd może nakazać wcześniejszy zwrot, jeżeli wymaga tego dobro rodziny”. A contrario należy uznać, że niedopuszczalny jest zwrot „późniejszy”, czyli po podziale majątku wspólnego. Takie też stanowisko zajmuje doktryna²⁶ jak i orzecznictwo. W postanowieniu z dnia 2 lutego 2005 r. (IV CK 454/04) SN podkreślił, iż po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o podziale majątku wspólnego nie można już dochodzić roszczeń z tytułu zwrotu nakładów z majątku odrębnego na majątek wspólny oraz z majątku wspólnego na majątek odrębny.

Trudno jest uznać, iż ustawodawca jako wartość nadrzędną uznaje „szybkość” postępowania kosztem ochrony praw podmiotowych, takich jak np. własność, które gwarantowane są nie tylko przez Konstytucję ale również przez akty prawa międzynarodowego.

Należy także zwrócić uwagę na brzmienie art. 58 § 3 k.r.o., który dopuszcza dokonanie podziału majątku wspólnego w toku sprawy o rozwód, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nad-

²⁴ Z. RADWAŃSKI, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 75.

²⁵ W uzasadnieniu uchwały z dnia 28 lipca 1993 r. (III CZP 95/93, OSNC 1994/2/30) SN wskazał, iż „w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd rozstrzyga kompleksowo zarówno o roszczeniach przewidzianych w art. 45 k.r.o., jak i o roszczeniach za czas od ustania wspólności ustawowej do chwili podziału majątku wspólnego”.

²⁶ Por. S. MADAJ, *op. cit.*, s. 128.

mniejszej zwłoki w postępowaniu. Doktryna wskazuje jako okoliczność mogącą prowadzić do „nadmiernej zwłoki”, skomplikowane postępowanie dowodowe²⁷. Skoro ustawodawca wprowadził ograniczenie do dokonania podziału majątku wspólnego małżonków w toku sprawy rozwodowej, to należy uznać, że przepisy k.p.c. regulujące podział majątku wspólnego w postępowaniu nieprocesowym winny być wykładane w sposób, który zapewni byłym małżonkom zaspokojenie roszczeń z tytułu nakładów i wydatków niezależnie, z którego majątku zostały dokonane.

VI. WNIOSKI

- Należy uznać, że w przypadkach, w których ustawodawca wprowadził obowiązek przeprowadzenia postępowania dowodowego „z urzędu” ograniczeniu podlega zasada kontrydiktoryjności, a co za tym idzie wyłączone jest stosowanie przepisu art. 207 § 3 k.p.c.
- Nie budzi wątpliwości, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności, sąd z urzędu ustala, czy zostały dokonane, a jeżeli tak, to w jakiej wysokości wydatki i nakłady z majątku wspólnego na majątek osobisty każdego z małżonków. Postępowanie dowodowe odbywa się zatem „z urzędu”, a nie na „wniosek” małżonka. Przyjęta regulacja stanowi wyjątek od zasady kontrydiktoryjności, która obowiązuje w procesie. Skoro w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków, które odbywa się w trybie nieprocesowym, wyłączona jest zasada kontrydiktoryjności, to tym samym nie mają na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. odpowiedniego zastosowania przepisy, których celem jest ochrona powyższej zasady. Takim przepisem jest art. 207 § 3 k.p.c., który nie powinien być stosowany w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków (odmienne stanowisko zajął SN w uzasadnieniu uchwały z dnia 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07).

²⁷ A. ZIELIŃSKI, *Postępowanie o podział*, cit., s. 15.

- Wykładnia gramatyczna przepisów k.r.o. (art. 45) jak i k.p.c. (art. 567) nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd „z urzędu” rozstrzyga o wydatkach i nakładach z majątków osobistych małżonków na majątek wspólny. Tak w doktrynie jak i w orzecznictwie przeważa jednak pogląd, iż rozliczenie jest możliwe wyłącznie na wniosek małżonka. Wydaje się jednak, że wykładnia funkcjonalna jak i systemowa art. 45 k.r.o. oraz art. 567 k.r.o. może przemawiać za stanowiskiem przeciwnym.

SETTLEMENT OF INPUTS AND EXPENSES
IN THE COURSE OF PROCEEDINGS CONCERNING PARTITION
OF JOINT PROPERTY OF SPOUSES

Summary

In the course of proceedings concerning partition of joint property of spouses, which are non-litigious proceedings (art. 566-567 of the Code of Civil Procedure), the court decide on the refunding of inputs and expenses from the joint property of spouses to separate property of spouses. According to the author in the course of proceedings concerning partition of joint property of spouses the court shall consider inputs and expenses from separate property of spouses to their joint property not only „on application” but *ex officio*. This solution arises form the interpretation of the art. 45 of the Family Code and art. 567 of the Code of Civil Procedure.